
ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆՎԻՐՅԱԼԸ.
ԱՆՆԱ ԱՐԵՎՇԱՏՅԱՆ

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աննա Արևշատյանի ծննդյան 65-ամյակը:

Ա. Արևշատյանը ծնվել է 1951-ի նոյեմբերի 7-ին Երևանում, անվանի փիլիսոփա, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Սեն Արևշատյանի և գրականագետ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր Քնարիկ Տեր-Դավթյանի ընտանիքում:

Ավարտելով Երևանի Պ. Ի. Չայկովսկու անվան միջնակարգ երաժշտական մասնագիտական դպրոցը՝ Ա. Արևշատյանը 1970-ին ընդունվում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի տեսական-կոմպոզիտորական ֆակուլտետը, որի երաժշտագիտության բաժինն ավարտում է գերազանցությամբ 1975-ին՝ ստանալով «երաժշտագետի» որակավորում:

1976 թ. նոյեմբերի 16-ին Ա. Արևշատյանն աշխատանքի է անցնում ՀՍՍՀ - ԳԱ արվեստի ինստիտուտում՝ սկզբում որպես լաբորանտ (1976–1980), ապա՝ կրտսեր գիտաշխատող (1980–1986): Այդ օրվանից Արվեստի ինստիտուտի հետ են կապվում երաժշտագետի գիտաստեղծագործական կյանքի չորս տասնամյակները: Եվ միանգամայն տրամաբանական էր, որ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի հիմնադրման կեսդարյա հոբելյանի կապակցությամբ 2008-ին Ա. Արևշատյանը պարգևատրվեց ՀՀ ԳԱԱ Վաստակագրով:

1986-ին Ա. Արևշատյանը պաշտպանում է թեկնածուական դիսերտացիա՝ «Մաշտոց» ժողովածուն որպես հայ միջնադարյան երաժշտական մշակույթի հուշարձան» թեմայով և ստանում արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան: Նույն թվականին նա հաստատվում է գիտաշխատողի պաշտոնում, իսկ 1992–2005 թթ. ղեկավարում «Հայ միջնադարյան հոգևոր երաժշտության հուշարձաններ» թեմատիկ խումբը: 1999-ին Ա. Արևշատյանը հաստատվում է ավագ գիտաշխատողի պաշտոնում, իսկ 2000-ին պաշտպանում դոկտորական աստենախոսություն «Հայ միջնադարյան «ձայնից» մեկնություն-

ները» թեմայով և ստանում արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան:

2002-ից Ա. Արևշատյանը Արվեստի ինստիտուտի Երաժշտության բաժնի առաջատար գիտաշխատող է: 2007-ին Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ նրան շնորհվել է արվեստագիտության պրոֆեսորի գիտական կոչում:

Տարիներ շարունակ Ա. Արևշատյանը Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի և արվեստագիտության գծով գիտական աստիճանաշնորհման 016 մասնագիտական խորհրդի անդամ է:

Դիրիժոր Զավեն Վարդանյանի հետ Ա. Արևշատյանը 2002-ին հիմնադրել է «Մանրուսում» միջազգային երաժշտագիտական ժողովածուն՝ դառնալով նրա կազմողն ու պատասխանատու խմբագիրը. մինչ օրս հրատարակվել է ժողովածուի չորս հատոր (2002, 2005, 2009, 2013): 2006-ին Ա. Արևշատյանն ընտրվել է Բյուզանդագիտական ուսումնասիրությունների միջազգային ընկերակցության (AIEB) անդամ, Բյուզանդագիտական ուսումնասիրությունների Հայաստանի ազգային կոմիտեի գիտական քարտուղար: Նա Վիեննայի Մոնոդիայի ուսումնասիրման միջազգային ընկերության անդամ է (2012-ից), Հայագիտական ուսումնասիրությունների միջազգային ընկերակցության (AIEA) անդամ (2015-ից): 2011-ին Ա. Արևշատյանը պարգևատրվել է ՀՀ մշակույթի նախարարության Ոսկե մեդալով:

Լայն ու ընդգրկուն են երաժշտագետի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակները: Նրան հավասարապես զբաղեցրել են թե՛ հայ հոգևոր երաժշտության պատմության, տեսության և գեղագիտության հարցերը, թե՛ համեմատական երաժշտագիտության և կոմիտասագիտության ուսումնասիրման խնդիրները: Հետազոտողն անդրադարձել է ժամանակակից հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործության հետազոտությանը ևս:

1991-ին Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ լույս է տեսնում հայ միջնադարյան երաժշտության մասին Ա. Արևշատյանի անդրանիկ մենագրությունը՝ ««Մաշտոց» ժողովածուն որպես հայ միջնադարյան երաժշտական մշակույթի հուշարձան» ուսումնասիրությունը, որտեղ լուսաբանված են հայ միջնադարյան հիմնական երաժշտական ժողովածուներից մեկի՝ «Մաշտոցի» պատմական զարգացման հանգամանքները, ընդգրկված հեղինակների ու ժանրերի շրջանակը: Աշխատության մեջ բացահայտվում են «Մաշտոցի» երաժշտական կազմի և յուրատեսակ երաժշտական շարքերի ձևակառուցման ներքին օրինաչափությունները:

Ծանրակշիռ է Ա. Արևշատյանի վաստակը հայ հոգևոր երաժշտության պատմության ուսումնասիրության գործում: Մի շարք հեղինակների երկերի

հեղինակային պատկանելության և ստեղծման հանգամանքների վիճահարույց խնդիրների ճշգրտմանն ու հետազոտմանն է նվիրված նրա գիտական ուսումնասիրությունների ստվար մասը: Այսպես, «Ո՞վ է «Զորս ըստ պատկերի Քուս» շարականի հեղինակը»¹ հոդվածում Ա. Արևշատյանը վերջնականապես հաստատում է Գրիգոր Մագիստրոսի՝ այդ շարականի հեղինակ լինելու փաստը, իսկ «Ստեփանոս Սյունեցի. իրական անձը և վաստակը (Սյունեցի համանուն երկու երաժիշտների գոյության հարցի շուրջ)»² ու “L’identitn de Step’annos Sywnec’i»³ հոդվածներում անդրադառնում է հայագիտության մեջ վաղուց արծարծվող Ստեփանոս Սյունեցի Ա և Ստեփանոս Սյունեցի Բ շարականագիրներին՝ համոզիչ կերպով հարցը լուծելով հոգուտ VII–VIII դարերում ապրած Ստեփանոս Սյունեցու: Ուսումնասիրությունների այս շարքում կարևորվում է «Յաղագս գիտութեան ձայնից» մեկնության հեղինակի հարցի շուրջ, Անանիա Նարեկացի⁴, թե Անանիա Շիրակացի» ուշագրավ հոդվածը⁴ և այլն:

XXI դարի առաջին տասնամյակում Ա. Արևշատյանի գիտական ուսումնասիրությունների առանցքն է դառնում հայ միջնադարյան մասնագիտացված երաժշտության տեսության և գեղագիտության կենտրոնական երևույթներից մեկի՝ Ութձայն համակարգն արտացոլող միջնադարյան բնագրերի համակողմանի հետազոտությունը: Դա իր դրսևորումն է ստացել մի շարք հոդվածներում և 2003-ին հրատարակված «Հայ միջնադարյան «ձայնից» մեկնություններ» մենագրության մեջ, որը դարձավ «կարևոր ավանդ հայ հոգևոր երգարվեստի ուսումնասիրման և ավելին՝ տեսական-գեղագիտական մտքի, միջնադարյան աշխարհայեցողական համակարգի առանձնահատկությունների հստակեցման գործում»⁵:

Այս ասպարեզում երաժշտագետ-միջնադարագետի գիտական երկարամյա պրպտումների հանրագումարը դարձավ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ 2013-ին հրատարակված «Ձայնեղանակների ուսմունքը միջնադարյան Հայաստանում» աշխատասիրությունը՝ «հայ երաժշտական միջնադարագիտության կարևոր ձեռքբերումը»⁶, որը նվիրված էր հայ միջնա-

¹ «Էջմիածին», 1997, Դ–Ե, էջ 106–115:

² «Հայ արվեստի հարցեր», 2, Երևան, 2008, էջ 23–34:

³ Revue des Etudes Arméniennes 30, 2005–2007, pp. 401–410.

⁴ ՊԲՀ, 2014, -1, էջ 131–136:

⁵ Մ. Ն ա վ ո յ ա ն. Աննա Արևշատյանի «Հայ միջնադարյան «Ձայնից» մեկնություններ» ուսումնասիրությունը. – «Էջմիածին», 2004, Է–Ը, էջ 158:

⁶ Մ. Ն ա վ ո յ ա ն. Ա. Արևշատյան. Ձայնեղանակների ուսմունքը միջնադարյան Հայաստանում. – ՊԲՀ, 2014, -1, էջ 282:

դարյան հոգևոր մասնագիտացված երգարվեստում մշակված Ութձայն համակարգի հետ կապված երաժշտատեսական ուսմունքի ձևավորման, զարգացման և առանձնահատկությունների քննությանն ու լուսաբանմանը:

Առանձին հեղինակների երաժշտական ժառանգության վերհանմանն ու հետազոտմանն են նվիրված երաժշտագետ-հայագետի մի շարք հոդվածներ և ուսումնասիրություններ⁷:

Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ 2013-ին լույս տեսավ Ա. Արևշատյանի «Գրիգոր Գապասաքայյանի երաժշտագիտական ժառանգությունը» մենագրությունը՝ ԳԱԱ ակադեմիկոս Սեն Արևշատյանի խմբագրությամբ: Աշխատությունը նվիրված է XVIII–XIX դարերում Կոստանդնուպոլսում գործած հայ առաջին երաժշտագետի՝ Գրիգոր դպիր Գապասաքայյանի կյանքին և գիտական ժառանգությանը, որտեղ ամփոփված են հայ միջնադարյան երաժշտական տեսական և գեղագիտական մտքի հարուստ փորձն ու ավանդույթները:

2014-ին լույս է տեսնում Ա. Արևշատյանի «Անիի երաժշտական մշակույթը» մենագրությունը, որը հեղինակը նվիրել է հոր՝ Սեն Արևշատյանի անմոռաց հիշատակին: Առաջին անգամ առանձին մենագրությամբ Ա. Արևշատյանը գիտական հանրությանն է ներկայացնում Անիի թագավորության ժամանակաշրջանի երաժշտական մշակույթի համապարփակ պատկերը, անդրադառնում այդ շրջանում ստեղծագործած շարականագիրներ Պետրոս Գետադարձի, Գրիգոր Մագիստրոսի, Հովհաննես Սարկավազ Իմաստասերի և այլ հեղինակների շարականերգությանը և գեղագիտական հայացքներին:

2015-ին լույս տեսած «Գրիգոր Մագիստրոսը՝ շարականագիր և գեղագետ» մենագրության մեջ հեղինակն առաջին անգամ ներկայացնում է X–XI դարերի նշանավոր գիտնական և արվեստագետ Գրիգոր Մագիստրոս Պահլավունու ստեղծագործական, մասնավորապես, երաժշտական ժառանգությունը՝ ներառյալ նրա հեղինակած շարականներն ու տաղերը: Երաժշտագետը քննության է առնում նաև Մագիստրոսի «Թղթերում»՝ Նամականիում և «Մեկնութիւն քերականին» աշխատության մեջ արծարծված երաժշտագեղագիտական հայացքները: Հետազոտողին հաջողվել է հնարավորինս համապարփակ ձևով լուսաբանել Գրիգոր Մագիստրոսի վաստակն ու ավանդը հայ միջնադարյան երաժշտական մշակույթի զարգացման մեջ, առաջին հերթին իբրև երգահան հեղինակ՝ շարականագիր և տաղասաց, ինչպես նաև՝ իբրև երաժշտության

⁷ Տե՛ս «Մովսէս Խորենացու հիմներգական ժառանգությունը» («Բազմավէպ», 1992), «Գրիգոր Գապասաքայյանի «Գիրք ութից ձայնից» ձեռնարկը» («Մանրուսում», հ. Գ, Երևան, 2009, էջ 214–234), «Գրիգոր Մագիստրոսի երաժշտական ժառանգությունը» (ՊԲՀ, 2012, -3, էջ 78–93):

կարկառուն գեղագետ և գիտակ: Աշխատությունը համայնքեց հայագիտության և, մասնավորապես, հայ երաժշտական միջնադարագիտության ասպարեզում ձևավորված՝ մեր միջնադարի նշանավոր գործիչներին նվիրված մենագրությունների ստեղծման ավանդույթը, «ինչը թույլ է տալիս համապարփակ ձևով քննելու նրանց բազմակողմանի գործունեությունը, վերհանելու այդ գործունեության դեռևս քիչ հայտնի կամ անհայտ էջերը»⁸:

Ա. Արևշատյանի՝ հայ հոգևոր երաժշտությանը նվիրված բազմաթիվ հոդվածներ տպագրվել են «Քրիստոնյա Հայաստան»⁹ և Մոսկվայում լույս տեսնող «Православная Энциклопедия» հանրագիտարաններում:

Հայ հոգևոր երաժշտության բազմավաստակ հետազոտողն իր գիտական ուսումնասիրությունները համատեղել է պրակտիկ գործունեության հետ՝ որպես Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի «Հոգևոր երաժշտության ժամ» համերգաշարի (1993–2002 թթ.) և Հայաստանի հնագույն երաժշտության «Տաղարան» համույթի (1990–1995 թթ.) գիտական խորհրդատու: Այդ գործունեության յուրահատուկ արտահայտությունն է հանդիսանում Ա. Արևշատյանի կազմած հայ միջնադարյան երգաստեղծության «Հոգևոր երգեր» անթոլոգիան, որը լույս է տեսել 1997 և 2011 թթ. «Անահիտ» հրատարակչությունում:

Ա. Արևշատյանն իր խոսքն է ասել նաև կոմիտասագիտության ասպարեզում: Կոմիտասի երաժշտագիտական ուսումնասիրություններին նվիրված նրա հոդվածները հրատարակվել են ինչպես հայերեն, այնպես էլ ռուսերեն, անգլերեն ու ֆրանսերեն¹⁰: Եվ պատահական չէ, որ Ա. Արևշատյանն ընդգրկվեց 2015-ին Երևանում ստեղծված Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի գիտական խորհրդի կազմում:

Հայ երաժշտագիտության նվիրյալը իր գիտական գործունեության մեջ առանձնահատուկ տեղ է հատկացրել երաժշտական գեղագիտության հարցերին, որոնք լուսաբանվել են հայ միջնադարյան «ձայնից» մեկնություններին նվիրված նրա հոդվածներում¹¹:

⁸ Գ. Ամիրադյան, Ա. Արևշատյան. Գրիգոր Մագիստրոսը՝ շարականագիր և գեղագետ. – ՊԲՀ, -3, 2015, էջ 299:

⁹ 1993–2002 թթ. Ա. Արևշատյանը եղել է Հայկական հանրագիտարանի «Քրիստոնյա Հայաստան» խմբագրության ավագ գիտական խմբագիր:

¹⁰ Տե՛ս «Կոմիտասի անդրանիկ երաժշտագիտական հոդվածը և նրա նշանակությունը» («Էջմիածին», 1996, Է–Ը, էջ 140–148), «Կոմիտասի երաժշտագիտական ուսումնասիրությունների հետքերով» («Հայ արվեստի հարցեր», 1, Երևան, 2006, էջ 50–54. լույս է տեսել նաև ռուսերեն ու ֆրանսերեն), Komitas and Gapasakalian: neumological connections (Musicology Today, 24, 2015):

¹¹ Տե՛ս “Deux textes arméniens attribués à Basile de Césarée sur l’Interprétation des modes musicaux”; “Les traités arméniens médiévaux sur l’Interprétation des modes musicaux et leurs

Ա. Արևշատյանի գիտական հետաքրքրությունների կենտրոնում են գտնվում համեմատական երաժշտագիտության՝ մեզանում սակավ ուսումնասիրված հարցերը ևս, որոնց հետազոտությանն են նվիրված տարբեր տարիների նրա աշխատությունները¹²:

Դեռևս դիպլոմային աշխատանքից սկսած՝ անվանի երաժշտագետը անդրադարձել է հայ ժամանակակից կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների ուսումնասիրությանը, հետագա տարիներին նույնպես նվիրելով դրան մի շարք ուշագրավ հոդվածներ¹³ և զուգահեռաբար ակտիվ գործունեություն ծավալելով Հայաստանի կոմպոզիտորների միությունում՝ 1994–2014-ին լինելով Հայաստանի կոմպոզիտորների և երաժշտագետների միության վարչության անդամ: Եվ պատահական չէ, որ ՀՀ Նախագահ Սերժ Սարգսյանի 2013 թ. հոկտեմբերի 23-ի հրամանագրով՝ «Հայ երաժշտարվեստի զարգացման գործում ունեցած նշանակալի վաստակի համար, ինչպես նաև Հայաստանի կոմպոզիտորների և երաժշտագետների միության հիմնադրման 80-ամյա հոբեյանի կապակցությամբ» նրան շնորհվեց ՀՀ արվեստի վաստակա-

---

parallèles au Proche Orient» (երկուսն էլ տպագրվել է ն «evue des Etudes Arméniennes», 26, 1996–1997, pp. 339–355, 357–366); «Эстетико-теоретические статьи Комитаса и их значение» («Из истории эстетической мысли в Армении», кн. 6-ая. Ереван, 2006, с. 117–124), «Григорий Нисский и музыкально-эстетическая мысль средневековой Армении» («Opera musicologica», № 3, 2013, с. 4–12) և այլն:

¹² Տե՛ս «Շարականի ժանրի տիպարանությունը արևելաքրիստոնեական հիմներգության համատեքստում» (ռուս է տեսել նաև ռուսերեն ու ֆրանսերեն), «Армянские средневековые Толкования на гласы и их параллели в ближневосточных музыкальных трактатах» («Науковий вісник», вып. 15, Киев, 2001, с. 39–46); “Les cantiques consacrés a Marie Madeleine dans la pratique musicale des églises arménienne et catholique” (“Revue des Etudes Arméniennes”, 35, 2013, p. 411–418); «Սպիրիդոն Մելիքյանի «Յունական ազդեցությունը հայ երաժշտության տեսականի վերայ» աշխատությունը արդի երաժշտագիտության տեսանկյունից» (Հայ արվեստի հարցեր, 5, Երևան, 2013, էջ 28–38), «Певческие сборники Манрусум и Пападики: типология, общности и отличия» (Theorie und Geschichte der Monodie, 8, Wien-Brno 2014) և այլն:

¹³ Դրանցից են «Ոչ ավանդական անսամբլները հայ արդի կոմպոզիտորների ստեղծագործություններում» («Սովետական արվեստ», 1976, № 11, էջ 38–43), «Монодия и поэзия Средневековья в творчестве армянских композиторов, («Вестник общественных наук» АН АрмССР, 1978, № 12, с. 61–70), «О специфике тембровой драматургии в симфониях Авета Тертеряна» (Традиции и современность, вып. 1, Ереван, 1986), «Музыка для камерно-оркестровых составов. 1970–80 гг.» (Армянское советское искусство на современном этапе. Ереван, 1987); «Монодийность как принцип мышления в симфониях Авета Тертеряна» («Музыкальная Академия», 2002, № 2, с. 76–79), «Երվանդ Երկանյանի «Ավագ շարաթ» օրատորիայի ոճի առանձնահատկությունները» (Հայ արվեստի հարցեր, 3, Երևան, 2010, էջ 77–84) և այլն:

վոր գործչի պատվավոր կոչում:

Ա. Արևշատյանի գիտական հոդվածները հրատարակվել են ինչպես Հայաստանի՝ «Սովետական արվեստ», «Պատմաբանասիրական հանդես», «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» և «Երաժշտական Հայաստան» գիտական պարբերականներում, այնպես էլ արտասահմանյան հայագիտական ու երաժշտագիտական մի շարք հեղինակավոր հանդեսներում՝ «Բազմավեպ» (Վենետիկ), «Հայկազեան Հայագիտական Հանդես», «Հասկ» (Լիբանան), "Revue des Etudes Arméniennes" (Փարիզ), "Musica Antiqua" (Լեհաստան), «Гимнология», «Музыкальная Академия» (Մոսկվա), "Opera musicologica" (Մանկտ Պետերբուրգ), "Theorie und Geschichte der Monodie" (Վիեննա), «Българско музикознание/ Bulgarian Musicology» (Սոֆիա), "Musicology Today" (Բուխարեստ) և այլն:

Վաստակաշատ երաժշտագետը զեկուցումներով մասնակցել է բազմաթիվ հանրապետական և միջազգային գիտաժողովների աշխատանքներին ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Ռուսաստանում, Ուկրաինայում, Վրաստանում, Ֆրանսիայում, Ավստրիայում, Հունաստանում, Հունգարիայում, Լեհաստանում, Բուլղարիայում:

Տարիներ շարունակ Ա. Արևշատյանը գիտական բեղմնավոր աշխատանքը համատեղում է մանկավարժական գործունեության հետ: 1990-ից նա դասավանդում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում՝ վարելով «Հայ հոգևոր երաժշտության պատմություն և տեսություն» առարկայի հատուկ դասընթացը, իսկ 2008-ից՝ նաև մագիստրատուրայում՝ «Գիտական ուսումնասիրության հիմունքներ» և «Երաժշտական գիտության արդի հիմնախնդիրները» առարկաները, որոնց ծրագրերը մշակել է հենց ինքը: Ա. Արևշատյանը Կոնսերվատորիայի գիտական խորհրդի անդամ է, քանիցս ղեկավարել է պետական ավարտական քննական հանձնաժողովի աշխատանքները: Նշելի է պրոֆեսոր Ա. Արևշատյանի ներդրումը երիտասարդ կադրերի պատրաստման գործում. նրա գիտական ղեկավարությամբ պաշտպանվել է թեկնածուական վեց ատենախոսություն:

Ջերմորեն շնորհավորելով մեր գործընկերոջը հոբեյանի կապակցությամբ՝ մաղթում ենք արևշատություն և գիտաստեղծագործական նորանոր նվաճումներ:

ԱՆՆԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆ